

A MEZŐGAZDASÁG IRÁNYÍTÁSA

A MAGYAR SZEMLE 1934 májusi számában nagy vonalakkal megrajzoltuk a tervszerűség térfoglalását a gazdaságpolitikában. Ugyanakkor tettünk néhány megjegyzést a mezőgazdaság irányításáról is. Szorosan véve a gazdasági tervszerűség nemcsak a termelésnek, hanem egyúttal a fogyasztásnak is előzetes minőségi és főként mennyiségi megszabását jelenti. A fogyasztás tervszerűsítésére is történtek már kísérletek, így a háború alatt az élelmiszer jegyek célja ez volt. Teljesen az előre megállapított keretek közt tartani a fogyasztást csak kommunisztikus rendszerben lehetséges. Éppen ezért oly gazdasági rend keretében, amely azt szabadjárá engedí vagy legfeljebb közvetett úton (behozatali korlátozások, fényűzési adók, árszabályozás) irányítja, a termelés sem lehet szoros értelemben véve tervszerű. Az oroszok jogosan beszélnek öt éves tervek-ről, mert azokba a fogyasztást is belevonták. Minden más országban, bármennyi intézkedés történik is a tervszerűség érdekében, tervgazdálkodásról beszélni nem lehet.

Ezzel különben velejár az is, hogy a gazdálkodás kockázatát is a központi akaratnak, például az államnak kell vállalnia. A gazdálkodó egyének ugyanis semmiesetre sem nyugodnak bele oly rendszerbe, mely a gazdálkodásukban őket megköti, vagyis vállalkozási lehetőségüknek kereteket szab, de emellett a kockázatot továbbra is vállukon hagyja. Viszont az államok is húzódoznak annak átvállalásától, még azokban az esetekben is, amikor a gazdasági életbe bele akarnak szólni. Hogy az állam beavatkozására jelenleg mind több és több szükség van, azt maguk a gazdálkodó egyének is elismerik. Azt tapasztalják, hogy a gazdasági élet összefüggéseiből bizonyos felismerések adódnak, amelyeknek megfelelő alkalmazásából nekik is hasznuk lehet, mert azokat szem előtt tartva kisebb kockázatra és nagyobb haszonra van kilátás. Ezeket a felismeréseket útmutatás formájában oly közösségtől kell kapniok, amely fölöttük áll, az illető gazdasági területet áttekinteni képes és egyikük javára vagy kárára sem érdekelt.

Ez az útmutatás körülbelül az, amit a gazdasági irányítás alatt értenünk kell. Tehát kompromisszum, amely az individuális vállalkozás és a tervszerű gazdaság előnyeit törekszik összeegyeztetni. A szó ebben az értelemben csak utóbbi időben és főként a mezőgazdasággal kapcsolatban használatos. Maga a jelenség nem új. A kartelek működésének közgazdaságilag elismert része voltaképpen szintén irá-

nyitás. Az egyes termelő vállalatok közös eljárása alapján megállapítják a piac szükségletét és ennek megfelelő keretbe illesztik minden egyes vállalat termelését. A kartel megjelöli az irányt, a gyár alkalmazkodik, mégpedig önként, mert hiszen szabad akaratából lépett be a kartellbe és vállalta kötelezettségeinek szankcióit.

Az ipari kartel tehát az irányított gazdálkodásnak egyik alakulata. A mezőgazdaság eleinte hasonló autonóm módon kísérte meg ugyanennek a feladatnak a saját részére való megoldását. Különösen az Egyesült Államokban és angol domíniumokon hatalmas értékesítő szövetkezetek létesültek ezelőtt 15—20 évvel, amelyek egyébként ugyanazokon az elveken épültek, mint az ismert dán értékesítő szövetkezetek. Kezdetben csak az árak irányítása terén akarták utánozni az ipart, anélkül, hogy magukat a kartellekkel egy kalap alá vonhatónak tekintették volna, több okból, melyek részletezése túllépné e cikk kereteit. Az elgondolásnak a kartelekéhez való hasonlóságát mégsem lehet kétségbevonni, aminek bizonyítéka, hogy az Egyesült Államokban külön törvény volt szükséges az értékesítő szövetkezeteknek a kartel- és tröszttilalom alól való kivonásához. Egyébként ezelőtt 8—10 évvel nálunk is kezdett elterjedni „gazdakartelek“ követelése.

Hamarosan rájöttek a mezőgazdák, hogy a kartelekéhez hasonló eredményeket csak akkor várhatnak, ha a termelést is sikerül valahogy irányítani; továbbá, hogy ez esetben is valamennyi termelőnek vagy azok túlnyomó részének kell csatlakoznia, mert enélkül az ő pozíciójukat is állandóan fenyegetnék az outsiders, amint az ipari kartel sem boldogul, amíg a termelés túlnyomó részét be nem szervezte. Ezek a megfontolások vezettek a kényszerszövetkezetek tervéhez, amelyek Kanadában, Dél-Afrikában, Ausztráliában hosszú ideig a belpolitikai problémák előterében állottak és népszavazásoknak tárgyát is alkották. Innen egy lépés volt, hogy mivel a gazdák nagy számuk, szétszórtságuk és kisebb műveltségük miatt önmagukat szervezni, fegyelmezni és irányítani nem képesek, végezze ezt el az állam. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az államnak bizonyos kényszereszközök alkalmazásához való jogát is elismerik.

Így tehát a mezőgazdaság irányítása tulajdonképpen ma már mindenütt az államnak a mondott két irányban való beavatkozását jelenti, tudniillik egyrészt, hogy a renitensek megfégkezésében rendelkezésre áll, másrészt, hogy az intencióinak megfelelő termelés esetében bizonyos árat biztosít és így átveszi a kockázatot. Az irányítást rendszerint a termelők különböző nevű és összetételű szervezeteire bizza. Mind gyakoribb eset, hogy azok létrejöttét az állam kezdeményezi. Az összpontosításnak a termelőkön kívül a cikk forgalombahozatalával foglalkozó kereskedelemre is ki kell terjednie. Az eljárás rendszerint az, hogy tömörülnek egyfelől az előbbiek, mint a termelésnek, illetve a kínálatnak, másfelől az utóbbiak mint a fogyasztásnak, illetve a keresletnek képviselői és azután megállapodnak a termelés kereteire és az arra vonatkozólag. Mivel a végső cél a megfelelő ár biztosítása, ez pedig végeredményben a kereslet és kínálat arányától függ, a keret megállapításánál a feltételezhető keresletből kell kiindulni. Ezt ugyanis éppen azért, mert nehezebben irányítható, mint a termelés, adottnak

kell venni. Az egyes államokban, illetve országonként az irányítható cikkek tekintetében a lényeges különbséget éppen az okozza, hogy mily mértékben vehető ismertnek, vagy mily mértékben irányítható a kereslet. A döntő az, beviteli vagy kiviteli cikkről van-e szó.

Ha az illető cikk belföldi termelése nem haladja túl a belső piac szükségletét, akkor először is hozzávetőleges becslés lehetséges az elhelyezhető mennyiséget illetőleg, másodsor a kereskedelempolitika különböző eszközeivel meg lehet akadályozni, hogy külföldről több jöjjön be, mint amennyi a belföldi termelés és szükséglet célszerű arányára való tekintettel kívánatos. Ha ellenben kiviteli cikkről van szó, nemcsak a belföldi, hanem a világpiaci szükségletet is ismerni kellene. Ennek nagyságát azonban szinte lehetetlen megállapítani. Ilyenkor tehát a termelés és szükséglet megfelelő arányára felépíteni az árpolitikát nem lehet. Ennek ellenére kiviteli államokban is találkozunk a termelési keretek megszakítására irányuló törekvéssel. Ezekben ugyanis a megfelelőnek tekintett árat az állam csak úgy biztosíthatja, hogy elválasztja a belső és a kiviteli árat egymástól. Az előbbit valamivel magasabbra szabályozza, mint amennyit a termelőknek végeredményben juttatni akar. A különbséget valamilyen alapba összegyűjti és ebből fedezi a kivittel járó ráfizetést, amely ered abból, hogy a világpiacra kevesebbet tud elérni, mint amennyit a termelőnek kapnia kell. Minél nagyobb a belföldi termelés, annál több a kiviteli felesleg, tehát többet kell ráfizetni, vagyis annál súlyosabban kell megterhelni a belföldi áralkulást. Ez kiviteli cikk esetében a termelés lehető korlátozásának indoka.

Az elmondottakból érthető, hogy a mezőgazdasági termelés irányítása kiviteli cikk esetében csak akkor nem jelent nagyobb nehézséget, ha a világpiaci kereslet kontingentálva van. Ez a helyzet a cukorrépa tekintetében, amely éppen ezért Európa valamennyi országában már régóta irányított cikk. Voltaképpen hasonló helyzet kialakítására törekednek a nemzetközi búzaártekezetek. A feladat azonban összes hasonlíthatatlanul nehezebb. A cukorrépa felvevői a cukorgyárak, melyek a Chadbourne-egyezmény alapján szervezve vannak. Ellenben a búzakereslet sokkal szétszórtabb (kereskedelmi malmok, vámmalmok, mezőgazdák, vetési, takarmányozási vagy hiánypótlási célokra termelők is) és így nem lehet azt hasonló módon összefoglalni, mégkevésbé kontingentálni. Továbbá a cukorrépa nem pótolható más terménnyel, ellenben ha a búzát kontingentálják, annak termelői még teljes biztonságot nem élveznek, mert a rozs, az árpa és a tengeri többékevésbé szintén alkalmasak ugyanannak a szükségletnek a fedezésére. Végül egyik legnagyobb nehézség a tárgyalásokon az, hogy a tengerentúli országok búzaterületüket a háború óta lényegesen növelték és semmiképpen sem akarják, de nem is tudják alapul elfogadni, hogy minden állam búzaterületét fejlessze vissza a békebeli keretek közé.

ÍGY TEHÁT a mezőgazdaság irányítása csak országhatárokon belül vihető keresztül, mégpedig mint látjuk, elsősorban a beviteli országokban, illetve a beviteli cikkek tekintetében. Mezőgazdasági termékeknek legnagyobb világpiaci vásárlója Németország, amelynek voltaképpen csak

egyetlen számottevő mezőgazdasági kiviteli cikke van, a rozs. Így tehát ott széles terület kínálkozott az állami beavatkozás számára. A legfontosabb termények és állati termékek forgalombahozatalára, akár bel-, akár külföldi eredetűről van szó, egy-egy központnak kizárólagos jogosultsága van (kenyérmagvak, egyéb gabonafélék, a tej és termékei, tojás, zöldség, gyümölcs, komló, stb.). E szerveknek, illetve a földművelési minisztériumnak van fenntartva úgy az átvételi, mint a forgalombahozatali árak, továbbá a kereskedelemmel, illetve feldolgozással foglalkozó üzemek számának megállapítása, utóbbiak tömörítése és kontingensük megszabása. Legrészletesebben a kenyérmagvak értékesítését szabályozták, azok árát az egész évre előre megállapították. Előtérben a megfelelő jövedelmet biztosító és állandó ár biztosítása áll. A termelés mennyiségének szabályozása egyelőre csak másodrendű feladat, illetve amennyiben annak jelentősége van, a cél Németországban inkább a termelés növelése, vagyis a mezőgazdasági önellátás biztosítása; de amely termelvényekből a belföldi szükséglet meghaladó termelés lehetősége fennáll, azokra vonatkozólag a felhatalmazások a termőterület korlátozására is kiterjednek. Így a gabonaárak közzétételekor a földművelési miniszter figyelmeztette a gazdákat, hogy ha a gabona-területet tovább növelik, annak a veszélynek teszik ki magukat, hogy 1934—1935. végén a termés bizonyos százalékát a központ nem fogja átvenni. Általában a központok nem kötelesek a termés teljes mennyiségét átvenni, aminek nyilvánvaló célja közvetett úton befolyást gyakorolni a termelés mennyiségére.

A németek ezidőszert legkevésbé a növényi és állati zsiradékokkal tudják magukat ellátni, ezért a legnagyobb fontosságot ennek a kérdésnek tulajdonítják. A megoldás egyrészt a margarinfogyasztás csökkentése és helyette a vajfogyasztás növelése irányában halad, másrészt pedig arra törekszik, hogy lehetőleg belföldi sertézsír, illetve vaj fedezze a szükségletet; ha pedig a behozatal elkerülhetetlen, akkor az ne zsírból, illetve vajból történjék, hanem takarmányokból, amelyekre a tehenészeteknek, illetve a sertéshízlásoknak van szükségük. Párhuzamosan nagy gondot fordítanak az olajos magvak belföldi termelésének emelésére, ezt elsősorban ugyancsak kielégítő ár biztosításával törekszenek elérni.

A német rendszer annyiban is tanulságos, mert a legnagyobb figyelemmel iparkodik a keresletet is irányítani. Szabályozták, hogy egyes élelmiszerek előállítása során mily arányban kell bizonyos nyersanyagokat felhasználni. Mintául a már régebben fennálló gabonakeverési kényszer szolgált. Hasonlóképpen meg van állapítva a margarin gyártásánál felhasználandó belföldi semleges sertézsiradékok, a búzából készült süteményekbe keverendő lefölözött tej és burgonyaliszt, a kenyérsütésnél felhasználandó tejpör, stb. aránya.

Mindezek természetesen megdrágítják a fogyasztást. Ezért gondoskodni kellett arról is, hogy a kevésbé tehetős fogyasztóközönség is hozzájuthasson megszokott adagjaihoz, annál is inkább, mert enélkül csökkenne a fogyasztás, ez pedig ellentétben állana a kitűzött célokkal. Egyelőre a margarinra vonatkozólag lépett életbe egy elég bonyolult élelmiszerjegyrendszer.

A MEZŐGAZDASÁGI VILÁGPIAC másik nagy vásárlója Anglia. Itt is nagy lépésekkel halad előre az irányítás, elsősorban Elliot földművelési miniszter működésének eredményeképpen. Erről a Szemlében nemrégén külön tanulmány jelent meg.¹ A rendszer komló, sertéshús, illetve zsír, tej és burgonya értékesítésében érvényesült eddig. Az előbbi kettőt illetően a feldolgozóipar megállapodik a termelők szervezeteivel a következő időszakban termelendő mennyiséget illetően. A burgonyatermésből az értékesítési tanács csak annyit köteles átvenni, amennyi a belföldi szükségletet fedezi. E mennyiség elkülönítése minőségi alapon történik. Tudniillik a tanács megjelöli azt a burgonyánként! nagyságméretet, amely az átvétel feltétele, az azon alulit sorsára bízta. Ha a termelő a burgonyaterületet növelni akarja, ezt be kell jelentenie a tanácsnál és ha a tanács, túlermeléstől tartva, a kiterjesztést ellenzi, ez ugyan a termelőt nem köti, de acre-ként megállapított bírságot fizet. Így a többtermelésből eredő árcsökkenés kockázatát azok a termelők viselik, akik azt előidéztek. A termelés korlátozásának, tehát a szó szoros értelmében vett irányításának gondolata itt is érvényesül. A tej- és vajpiac rendezése a termelést nem érinti, csak az árat, ezekből túlermelés egyelőre nem fenyeget. Igen lényeges az angol rendszerben, hogy a törvény felhatalmazása alapján azt a földművelési miniszter bármely más terményre kiterjesztheti. Feltétel azonban, hogy tervezetét a termelők többsége megszavazza. Ebben az esetben viszont a kisebbség is kénytelen alkalmazkodni.

Az állami beavatkozás Angliában a búza minimális árának biztosítására is kiterjed. Ez gyakorlatilag úgy történik, hogy a garantált és a tényleg elért ár közötti különbséget megtérítik a termelőknek. A fedezet természetesen a fogyasztás megterheléséből ered. Minimális búzaárak voltak érvényben Franciaországban is. Mindkét országban kísért a termelés túlzott kiterjesztésének réme. Az angol kormány a minimális árat csak abban az esetben garantálja, ha a termés bizonyos mennyiséget meg nem halad, ezenfelül már csökken az ár. Franciaországban eleinte csak a bevetett területek pontos bejelentésére kötelezték a gazdákat. Legutóbb azonban — a hírek szerint — az egész rendszert átalakították és súlypontját éppen a búzaterületek kontingentálására helyezték, míg az ármegkötéseket feloldották. A termelés csökkentésével el akarják kerülni a kiviteli feleslegeket és ezzel elérnék, hogy a búza behozatali vámja érvényesülne; akkor azután a vám emelésével vagy csökkentésével lehetne az árakat szabályozni.

Nem lehet a célunk, hogy a világ összes országait sorra véve mindegyiknek irányítási rendszerét bemutassuk. Néhány további példa azokból az országokból, amelyek még leginkább tartottak ki a gazdasági liberalizmus mellett, talán elegendő lesz annak bizonyítására, hogy ez az irányzat ma általános. Svédországban az államnak külkereskedelmi monopóliuma van, fix búzaárakat állapított meg és ezek érvényesítése céljából a malmokat ellenőrzésének alávetett kényszerszervezetbe tömörítetté. A jövedelmező búzaár természetes következménye: a belföldi szükséglet meghaladó felesleg itt is bekövetkezett 1933-ban. Egyelőre könnyű volt segíteni: mivel a

¹ Ország Sándor cikke. Magyar Szemle XXI. (1934) 214. l.

takarmánymag szükségletet a mezőgazdaság nem tudja fedezni, fel-emelték ennek vámját; ettől oly áremelő hatást remélnek, amelynek következtében a búzaterület egy részét takarmánymaggal vetik be. Összpontosítva van a tejértékesítés. A szarvasmarha áralakulásának kiegyenlítésére is alapot létesítenek. Ugyanez a helyzet a sertés és tojás tekintetében. El vannak rá készülve, hogy végső esetben az állatpiacot nagymennyiségű állat állami számlára történő kényszerlevágásával lehet csak tehermentesíteni. Mikor Brazília, elsőként, ehhez az eszközhöz folyamodott és rengeteg kávét a tengerbe döntött, eltűzelt, stb., ámultunk. Ma már Dániában, az agrárpolitikai mintaállamban is ehhez folyamodtak és százezer számra ölték le a sertést. Ugyanez történt hasonló arányok között Új-Zeelandban a juhokkal és, mint még látni fogjuk, az U. S. A.-ban a sertésekkel. Tulajdonképpen ez az eljárás sem más, mint a termelő kontingentálása utólag alkalmazva, tekintettel arra, hogy az állatállományt a tenyésztési fázisban, tehát előzetesen még nehezen lehet szabályozni.

Svájcban a szövetség a takarmányvámokból eredő bevételek egy részét az ottani gazdaszövetségnek engedi át. Így ez abban a helyzetben van, hogy a szarvasmarhavásárokon a kereslet által fel nem vett állatokat felvásárolja és így megakadályozza, hogy az árak a kelleténél alacsonyabban alakuljanak. A belföldi búzát illetőleg az állam vállalt hasonló kötelességet, e mellett beviteli monopóliuma van. A szeszértékesítő szerv pedig bármely felkínált pálinkatételt köteles a termelőtől átvenni, garantált minimális áron. Hollandiában is fennáll a kiviteli monopólium rendszere sertésekre és az árkiegészítő alap tejjre nézve. A kerti vetemények és zöldségfélék úgyszólván egytől-egyig kontingentálva vannak, tehát minden egyes üzem csak annyit, illetve akkora területen termelhet azokból, amennyire engedélye van. Hasonló a helyzet a burgonya, len és cukorrépa tekintetében. De ugyancsak megállapították, hogy mennyi malacot és borjút nevelhet fel minden egyes üzem; ellenőrzés céljából nemcsak fel kellett venni az egész állományt, hanem minden egyes malacot, illetve borjút állandóan viselt jeggyel kellett és kell a jövőben is ellátni; „illegitim“ állatokat nem tűrnek, tehát a kontingensen felülit le kell Ölni, illetve már az anyaállatok fedezésénél gondoskodni kell arról, hogy a szaporulat lehetőleg ne lépje túl a megszabott arányt. Ezúton idővel elérhető lesz a létszám csökkenése arra a mértékre, amely a keresletnek megfelel. Gyorssegélyképpen pedig a múlt év telén 120.000 tehenet leöltek és a folyó télen valószínűleg ugyanezt fogják tenni. Hasonló arányban megritkították a sertésállományt. És ki hinné, hogy a baromfit sem hagyták ki a rendszabályozásból: engedély nélkül nem szabad költőgépet üzemben tartani!

Mint látjuk a felsorolt országok csakugyan a liberális kézben állók közé tartoznak. Említhetnők még Norvégiát, ahol a tej, a szalonna, a tojás értékesítése összpontosítva van, vagy Dániát, ahol a forgalombahozó és feldolgozó üzemek gabona, szarvasmarha, vaj, margarin és sertés után adót szednek be a fogyasztótól, amelyből az állam árkiegyenlítő alapot létesített. És így tovább. A példa talán elég is már. Az utóbbiak már kiviteli országokra vonatkoztak, ahol,

mint fentebb megjegyeztük, a fogyasztók megterhelésével történő árkiegyenlítés az első lépés. De úgy itt, mint beviteli országokban reális alapokon az egész ártámogatás csak a termelés mennyiségének egyidejű ellenőrzése esetében lehető. Futólagos áttekintésünk igazolta, hogy az államok ettől sem riadnak vissza, habár az egyik kevesebb, a másik több óvatosságot lát helyénvalónak. Azonban még biztosabb alapokra helyezi az irányítást, ha az állandó fogyasztással számolhat. Ez azért fontos, mert hiszen a cél a mezőgazdasági cikkek árának emelése, már pedig minden áremelkedésnek természetes következménye a fogyasztás csökkentése. Az irányítás nagyvonalú tervszerű gazdálkodássá csak ott fejlődik, ahol az állami gazdaságpolitika erről az oldalról is iparkodik magát biztosítani.

EBBŐL A SZEMPONTBÓL érdemel különös figyelmet Roosevelt New Dealje. Az elnök arra a feladatra vállalkozott, hogy megállítja az Uniót a gazdasági romlás útján, amely ott katasztrofális következményekkel fenyegetett, tekintve, hogy a prosperity hosszú időszakára szinte minden átmenet nélkül zuhant rá a kedvezőtlen fordulat. Ő számot vetett azzal, hogy az egyensúlynak a kereslet, tehát a fogyasztás emelése is előfeltétele. Mégpedig elsősorban a belföldi fogyasztásé, tekintve, hogy a kivitel csak veszteséggel lehetséges. Tehát az ipart is belevonta gazdasági tervébe. Etekintetben számunkra a legérdekesebb, hogy megállapodásokat létesített az egyes iparágak szervezeteivel, amelyek értelmében azok leszállítják a munkaidőt, de anélkül, hogy a heti munkabér összegét csökkentenék. Ily módon lehetségessé vált több munkás beállítása és a munkabérekre kifizetett összeg növelése. Ez végeredményben az ipari fogyasztóréteg vásárlóképességének az emelése. Ugyancsak a fogyasztóképesség kiterjesztését célozták a közmunkák és inségsegélyek. A mezőgazdasági árak emelése viszont az ipari cikkek fogyasztását növeli.

Az U. S. A.-ban is az agrárválság enyhítése állt az előtérben. Célul tűzték ki, hogy az árak elérjék az 1910—13. évek átlagos színvonalát, illetőleg a dohányárak az 1919—29. évekéét. Az értékesítés szervezésén kívül azonnal munkába vették a termelés csökkentését. Ez a gyapjúra, dohányra, búzára és tengerire terjed ki, azonban a cukor, mogyoró, rozs és egyes gyümölcsök termelői önszántukból hasonló rendszabályokra nyilatkoztak hajlandóknak. Az eljárás lényege, hogy az állam megállapodást létesít a termelőkkel. Az utóbbiak a termelésnek a megszabott arányban való csökkentésére, az előbbi pedig a termelőket kártalanító összegek kifizetésére kötelezi magát. Az utóbbiak fedezete a feldolgozás során beszedett adó, amelyet a fogyasztók viselnek. Gondoskodás történt arról, hogy ezen a címen a fogyasztói árak aránytalanul ne emelkedjenek.

Néhány érdekesebb részlet jellemzi a terv átgondoltságát. A búzáért járó kártalanítás kiszámításánál nem a terület, hanem a termelés szolgál alapul, nyilván azért, hogy a művelés intenzitásának fokozásával a terv célját ki ne lehessen játszani. A pamuttermelőknél számoltak azok spekulációs hajlamaival. Aki kötelezte magát múlt évi termése 25—30%-ának megsemmisítésére, a készpénzben kifizetett

kárpótláson kívül még bizonyos mennyiségű gyapjút mérsékelt áron megvehetetett az állam készleteiből és azt 1935 május i-ig bármikor eladhatja az államnak a mindenkor fennálló ár mellett. Múlt év augusztusában 5 millió sertést vásárolt és vágatott le a kormány; a húst a szegények között osztották szét. A termelők részéről elég megértés mutatkozott e tervekkel szemben; a búzatermelők $\frac{4}{5}$ -e, a gyapot- és dohánytermelőknek több mint a fele aláírta a szerződést.

Roosevelt gazdasági politikájának eredményei élénk hullámzást mutatnak, fellendülések és visszaesések váltják fel egymást. Ez más-ként nem is lehet és semmikép sem jelenti magában véve a sikertelenséget. Tiszta képet alkotni lehetetlen, mert az abnormális időjárás mindent felborítva, az árak emelkedésében legalább is akkora a szerepe, mint a gazdaságpolitikának. Az újabb hírek szerint irányváltás készül, ezt Johnson tábornok távozásából következtetik. Mivel azonban az elnök eljárása eddig is igen rugalmas volt, a következtetés talán kissé elhamarkodott. Ügylátszik, az ipar irányítása tekintetében csakugyan készül változás. Amerikában, a tőkekoncentráció hazájában a trösztök leplezett sabotage-a bizony kemény dió lehet, de ennek, valamint az államadósságok hirtelen felnövekedésének alapján azt állítani, hogy az irányított gazdálkodás már csődöt mondott, — mint ezt gazdasági életünk néhány vezető alakjától néha halljuk — talán kissé korai. Nem szabad elfelejteni, hogy az U. S. A. is a gazdaadqbok nagyarányú tehermentesítését és az egész hitelélet szanálását hajtotta végre, ami ott sem történhetett az állam tehervállalása nélkül. Ez azonban nem tartozik szorosan az irányításhoz. A Szovjet tervszerű gazdálkodásának újabban megint jelentkező kudarca senkit sem lep meg. Ott nem irányításról, hanem teljes és kérélhetetlen tervszerűségről van szó, mégpedig kollektív alapon, vagyis az egyéni vállalkozás és nyereséglehetőség teljes kiirtásával, míg ezzel szemben a többi ország irányított gazdálkodása a megfelelő jövedelmezőség biztosításával éppen az egyéni kezdeményezés élesztésére és keresetnövelésére törekszik. A *The Economist*, mely semmiesetre sem elfogult, a következőket írja: „ma a világ nagy kérdése, melyre minden ország a maga módja szerint keresi a választ, nem az, vigyen-e be az állam tervszerűséget a gazdasági életbe vagy sem, hanem, hogy ki és miképp végezze el ezt“ (1934 szeptember 8-i szám).

AZ ELŐADOTTAK ugyanezt igazolják. Éppen azért meglepő, hogy Magyarországon a két év előtt történt nagy felbuzdulás után törekvés és tervezgetés elhallgatott. A római egyezmény és a múlt év időjárása a legtöbb termény elhelyezésének gondjaitól megmentettek bennünket és kielégítő árakat is lehetővé tettek. Nyilván ez az oka, hogy a kérdés egyesek előtt időszerűtlennek látszik. Bajok azonban maradtak, elsősorban az állatgazdálkodás terén. Ezzel szemben arra hivatkozni, hogy íme, a tejértékesítés már évek óta irányítás alatt van és mégsem alakult ki a termelők részére elfogadható helyzet, kissé demagog ízü érvelés; azért, mert valami valahol nem vált be, még nincs kizárva, hogy azt jól meg lehessen oldani. Éppen ami a tejet

illeti, a mienkhez többé-kevésbé hasonló rendszer áll fenn úgyszólván az egész világon. A kérdés tárgyilagos kezelésével, a termelők fegyelmezésével és nevelésével, az érdekelt autonóm és hatósági szervek kellő gyakorlatával mindenesetre türhető állapotokat lehet teremteni, ha a kötött értékesítést sajátlagos viszonyainknak megfelelően szervezik meg.

De azért nagyvonalú program nélkül is mind mélyebbre nyúl az állami irányítás nálunk. Ennek igazolására elég felsorolni azokat a mezőgazdasági termékeket, melyeknek a termelése, de mindenesetre forgalma és áralakulása ellenőrzés alatt áll: búza, cukorrépa, dohány, lenmag és -rost, kender, tej, tűzifa, gyapjú, paprika, szesz és burgonya; figyelembe kell továbbá venni, hogy a búza áralakulása többé-kevésbé kihat a többi gabonafélékre, sőt némileg a takarmánymagvakéra is. Így tehát a növénytermelés területén inkább az irányított öv a szélesebb, mint a szabad gazdálkodásé. Másfelől azonban U. S. A.-val, Angliával, Hollandiával, Németországgal összehasonlítva nálunk a mezőgazdasági termelés viszonylag szabad.

Az irányított gazdálkodás kétségkívül rengeteg nehézséggel jár. Máról holnapra nem hozhat megváltást, de enyhíthet sok bajt és igazságtalanságot, amelyek ellen a tisztán kapitalisztikus versenyzás válság idején nem talál orvosszert. Sem az egyik, sem a másik nem eszményi és nem örök. A gazdasági élet feladata, hogy az emberiség magasabb céljaihoz szükséges anyagi eszközöket nyújtsa. Ezzel ellenkezik, ha a gazdasági öncélúság elvére alapított dogmákhoz nem szabad hozzányúlni. Már pedig az irányok jelenlegi birkózásában inkább a liberális oldalon tapasztalható ez a túlzott ortodoxia. Az irányítás hívei helyesen akkor járnak el, ha ezt a hibát elkerülik. A kisebb-nagyobb sikertelenségektől vagy költségektől nem szabad visszariadniok, de éppoly kevésbé magukat elkápráztatniuk időleges vagy látszatsikerek által. Nehéz dolog, szinte művészet a szabadságból és a kötöttségből éppen a kellő mértéket eltalálni. De hogy az adagolás a legmagasabb emberi szervezetnek, az államnak joga és hogy a válságból kilábolni csak a középúton lehet, az nem kétséges.

IHRIG KÁROLY